

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

ПОПОВИЧ Микола Іванович - здобувач кафедри кримінального права і процесу Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»
УДК [343.123.12..343.575] (043.3)

*В статті розглядаються основні при-
знаки оперативно-розшукової характе-
ристики преступлений в сфері обігу наркоти-
ческих средств и проанализированы основ-
ные тенденции наркоситуации в Украине. Неза-
конное обращение наркотических средств -
это деяния, связанные с культивированием
растений, которые содержат наркотические
вещества, а также с разработкой, произ-
водством, отпуском, изготовлением, приоб-
ретением, распределением, торговлей, ис-
пользованием, перемещением на территории
Украины и за ее пределы отмеченных средств
и веществ, которые осуществляются на нару-
шение требований закона, который регламен-
тирует обращение в Украине наркотических
средств, психотропных веществ, их аналогов и
прекурсоров.*

Ключові слова: оперативно-розшукова харак-
теристика, види злочинів, обіг наркотиків, способи
вчинення правопорушень, місце вчинення правопору-
шень, особа злочинця.

Постановка проблеми

У контексті розробки понятійного апа-
рату теорії оперативно-розшукової діяль-
ності важливого значення набуває визна-
чення поняття оперативно-розшукової
характеристики злочинам у сфері обігу
наркотичних засобів, як однієї з основопо-
ложних категорій ОРД, що дозволяє зро-
зуміти як саму сутність певного злочину з
точки зору теорії та практики ОРД, так і
постійно розробляти й удосконалювати в
теорії ОРД наявні ОРЗ їх виявлення, за-

побігання і викриття, а також методики
їх ефективного застосування в правозасто-
совній діяльності, а на практиці – обирати
ефективні шляхи їх використання відповід-
но до оперативної ситуації.

Одне із проблемних питань протидії
злочинам у сфері обігу наркотичних засо-
бів – це процес виявлення і розпізнання
ознак злочинних дій та способів учинення
правопорушень під час незаконного обігу
наркотиків.

Стан дослідження

Загальні теоретичні аспекти опера-
тивно-розшукової характеристики злочин-
нів досліджено у наукових працях бага-
тьох учених, серед яких О. М. Бандурка,
Б. І. Бараненко, І. І. Басецький, Д. В. Гре-
бельський, В. В. Голубець, Е. О. Дідоренко,
В. Ф. Луговик, Ю. Ю. Орлов, М. А. Погор-
ецький, В. Г. Самойлов, К. М. Тарсуков,
Ю. М. Худяков, М. Л. Шелухін, В. П. Шиє-
нок та інші.

Метою статті є здійснення сучасного
аналізу вчинення злочинів у сфері обігу
наркотичних засобів.

Виклад основних положень

Характеристика злочинів як самостій-
ний інститут теорії ОРД повинна володі-
ти набором характерних властивостей, які
лише в сукупності можуть утворити крите-
рії визначення цього поняття. Вона пови-
нна мати «виокремлений, спеціальний ха-

ракти, називатися оперативно-тактичною характеристикою злочинів» [1, с. 36]

З того часу, як теорія ОРД набула статусу самостійної наукової дисципліни, науковці зробили спробу дати визначення оперативно-тактичної характеристики та визначити її зміст. Так, В. Г. Самойлов розуміє під нею характеристику кримінальної або криміногенної події на цей момент, яка є елементом оперативно-розшукової ситуації. Цей елемент «обмежується з'ясуванням умов, які сприяють підготовці, здійсненню злочинів чи приховуванню злочинця від слідства і суду» [2, с. 25]

І. І. Басецький зважає на те, що це – науково-практичний термін, «який означає сукупність специфічних ознак, властивих і злочинності в цілому, і окремим видам й конкретним злочинам, що застосовується для розроблення рекомендацій, спрямованих на ухвалення ефективних управлінських і оперативно-тактичних рішень» [3, с. 37].

Подібне визначення наводить В. П. Шиньок, але не зауважує, що може існувати оперативно-тактична характеристика конкретного злочину [4, с. 7].

Г. К. Кабанов вважає, що «оперативно-тактична характеристика – це деякі загальні дані, що характеризують оперативну обстановку в конкретному регіоні чи державі в цілому, боротьбу з цими та іншими злочинами, кримінологічні особливості осіб, які їх учиняють, способи злочинних посягань, методи, застосовані злочинцями задля приховання слідів протиправної діяльності, місця збуту вкраденого, причини й умови, які сприяли скоєнню цих злочинів, а також низку інших обставин» [5, с. 11].

Найбільш повне поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів наведено С. І. Николаюком у Міжнародній поліцейській енциклопедії: це сукупність ознак, за допомогою яких можна визначити напрям і зміст дій оперативного працівника на будь-якому етапі запобігання та розкриття злочинів, вибрати найбільш ефективні тактичні прийоми здійснення ОРЗ щодо встановлення винних осіб. Вона органічно поєднує результати аналізу складу злочину, зважаючи на знання інших юридичних

наук. Найважливішими ознаками злочинів є: стан, структура та динаміка зазначених злочинів; спосіб підготовки, вчинення та приховування; вивчає ті аспекти злочинності, інформація про які необхідна для науково обґрунтованих, ефективних заходів організації і тактики застосування оперативно-розшукових сил і засобів у боротьбі зі злочинністю. Оперативно-розшукова теорія, а також практика діяльності правоохоронних органів свідчать про те, що процес розкриття окремих видів злочинів характеризується специфікою визначення необхідних, обов'язкових ОРЗ, форм і методів їх реалізації, які можливо визначити заздалегідь, ґрунтуючись на оперативно-розшуковій характеристиці конкретного злочину. Основне значення у структурі оперативно-розшукової характеристики має дослідження способів учинення злочинів, оскільки саме спосіб учинення злочину є центром та основою оперативно-розшукових версій, визначенням приналежності до нього конкретних осіб, визначенням напрямів і оперпошуку, і документування злочинних дій осіб. Оперативно-розшукова характеристика злочинів взаємопов'язана із кримінальним правом, кримінологічною та криміналістичною характеристиками злочинів. Така тенденція пов'язана з тим, що оперативні працівники, здійснюючи пошук ознак злочину, прагнуть фіксувати факти, які підтверджують наявність у діях особи елементів складу злочину, передбаченого конкретними статтями КК України [6, с. 600].

Аналіз теоретичних і нормативних джерел досліджуваної проблеми дає підстави розуміти під злочинами, що вчиняються у зазначеній сфері, суспільно небезпечні діяння, передбачені кримінальним законом, вчинені з порушенням установлених законодавством України порядку від незаконного виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або пересилання наркотиків до їх реалізації споживачу.

Предметом злочинного посягання злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, є: наркотичні засоби, під якими розуміють рослини, сировину або речовину природного, синтетичного і напівсин-

тетичного походження (фізична ознака), що мають властивість впливати на центральну нервову систему, призводять до стану особливого сп'яніння і наркотичної залежності (медична ознака), класифікуються в міжнародних конвенціях, спеціальних нормативних актах і віднесені до зазначеної категорії Комітетом по контролю наркотиків Міністерства охорони здоров'я України (юридична ознака), а зловживання ними ставить під загрозу народне здоров'я (соціальна ознака) [7, с. 488].

Незаконний обіг наркотичних засобів – це діяння, пов'язані з культивуванням рослин, що містять наркотичні речовини, а також з розробкою, виробництвом, відпуском, виготовленням, придбанням, зберіганням, розподілом, торгівлею, використанням, переміщенням на території України та за її межі зазначених засобів і речовин, які здійснюються на порушення вимог закону, що регламентує обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Протиправна сутність цих діянь полягає у тому, що вони вчиняються поза державним замовленням, пов'язані із задоволенням немедичних потреб у наркотичних засобах, психотропних речовинах і прекурсорах або створенням умов, які сприяють потраплянню їх до осіб, котрі займаються нелегальною торгівлею чи зловживають ними. Перелічені діяння вважаються незаконними у разі їх вчинення суб'єктами, які не мають на це права або ж котрі діють на законних підставах, де допускають певні порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Діяльність, пов'язана з обігом особливо небезпечних наркотичних засобів і психотропних речовин (наприклад, героїн, ЛСД), на території України взагалі заборонена.

Правовий режим обігу цих засобів і речовин регламентовано відповідними нормативно-правовими актами національного законодавства.

Згідно з цими нормативно-правовими актами в Україні, зокрема, встановлено: державний контроль за діяльністю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; вичерпний Перелік

наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що підлягають спеціальному контролю відповідно до законодавства України; невеликі, великі та особливо великі розміри наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які перебувають у незаконному обігу; порядок і умови формування державного замовлення на наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори; порядок культивування, використання чи реалізації снотворного маку й конопель для промислових цілей, або з метою виробництва чи виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин; порядок здійснення контролю за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів; порядок і умови ввезення в Україну, вивезення за її межі: (імпортно-експортні операції), а також транзиту і перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на її території; порядок обліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (інвентаризація і складання балансів) та порядок реєстрації всіх операцій з ними; порядок звітності про діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; порядок передачі та знищення вилучених із незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також обладнання для їх виготовлення.

Відомості про предмет злочинів, пов'язаних з наркотиками, міститься передусім у Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Такий Перелік – це згруповані в списки наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, включені до таблиць I—IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР. Перелік затверджується КМ за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я (Комітету з контролю за наркотиками при МОЗ, далі – Комітет) і публікується в офіційних друкованих виданнях.

Перелік складено з урахуванням положень і вимог відповідних міжнародних конвенцій та протоколів ООН. Цей документ постійно вдосконалюється як за змістом, так і за формою відповідно до змін у зако-

нодавстві та вимог практики. Нині чинним є Перелік, затверджений постановою КМ від 6 травня 2000 р. № 770 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ).

Треба мати на увазі, що при вирішенні питання про кримінальну відповідальність особи застосовується той Перелік, що був чинним на момент вчинення відповідного злочину.

Згідно з передбаченими законодавством заходами контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів їх занесено в Переліку до чотирьох таблиць. В основі такої класифікації – врахування корисності зазначених засобів і речовин для використання у медичній практиці та ступінь їх небезпечності для здоров'я, яку вони можуть становити у разі зловживання ними.

Таблиця 1 містить особливо небезпечні наркотичні засоби і психотропні речовини – включені відповідно до списків № 1 і № 2, обіг яких в Україні заборонено, а такі наркотичні засоби і психотропні речовини, включені до списку № 3, обіг яких допускається лише в цілях і на підставах, визначених законодавством. Йдеться про діяльність, пов'язану з культивуванням та (або) використанням чи реалізацією наркотиковмісних рослин – снотворного маку чи конопель.

Таблиця II містить наркотичні засоби і психотропні речовини, включені відповідно до списків № 1 і № 2, обіг яких в Україні обмежено і стосовно яких встановлені заходи контролю згідно з законодавством. Ці засоби і речовини становлять значну безпеку в разі зловживання ними, але, з урахуванням їх терапевтичної цінності, використовуватись у медичних цілях. Для засобів і речовин, включених до обох Таблиць, передбачено однакові заходи контролю.

Таблиця III містить наркотичні засоби і психотропні речовини, включені відповідно до списків № 1 і № 2, обіг яких в Україні обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю згідно із законодавством. Це окремі наркотиковмісні препарати (список № 1) і психотропні речовини (список № 2), що становлять небезпеку в разі зловживання ними, порівня-

но із засобами і речовинами Таблиці II, і мають більш широке терапевтичне застосування. Для них передбачено також однакові заходи контролю.

Таблиця IV містить прекурсори, включені до списків № 1 і № 2, обіг яких в Україні обмежено і стосовно яких встановлюються заходи контролю згідно із законодавством. До списку № 1 включені хімічні речовини та їх солі, під час переробки яких одержують синтетичні наркотичні засоби або психотропні речовини, до списку № 2 – розчинники окислювачі та інші хімікати промислового або побутового призначення, які використовуються в процесі виробництва чи виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин. Стосовно прекурсорів встановлені різні заходи контролю – більш суворі щодо речовин, включених до списку № 1.

Наркоситуація в країні характеризується значним збільшенням в обороті наркотичних засобів і психотропних речовин іноземного походження – героїну, кокаїну, амфетаміну, екстазі, МДМА, ЛСД та інших наркозасобів.

Прийнятий у 2001 р. новий Кримінальний кодекс України значно посилює кримінальну відповідальність за протиправні діяння в цій сфері.

Відповідно до запропонованої класифікації всі злочини у сфері обігу наркотичних засобів розподілено за предметом, за знаряддям та за способом на три групи:

1) за предметом :

- наркотичні-засоби (статті 305, 307, 308, 309);

- снотворний мак чи коноплі (ст. 310);

- кошти, здобуті від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що використовуються з метою їх відмивання: кошти і майно, здобуті від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що використовуються з метою його продовження (ст. 306);

- документи (підроблені чи незаконно одержані) на отримання наркотичних засобів (ст. 318);

- рецепт (незаконно виданий) на право придбання наркотичних засобів (ст. 319);

- обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 313);

- місце (кубло, притон) та приміщення для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317) чи вживання одурманюючих засобів (ст. 322).

2. За знаряддям вчинення злочину – незаконне введення в організм наркотичних засобів (ст. 314).

3. За засобом вчинення злочину – незаконне публічне вживання наркотичних засобів (ст. 316) [8, с.710-853].

Із загальної кількості виявлених злочинів ОВС у 2013 р. за статтею 306 КК України виявлено – 347 злочинів, за статтею 307 КК України – 47 636 злочинів, за статтею 309 КК України – 83 654 злочинів, за статтею 313 КК України – 596 злочинів, за статтею 315 КК України – 1 606 злочинів, у т.ч. 382 – за схилення неповнолітніх до вживання наркотиків; за статтею 317 КК України – 5 896 злочинів, у т.ч. 1 505 щодо осередків незаконного виготовлення наркотиків, за статтею 318 КК України – 72 злочини, за статтею 319 КК України – 68 злочинів, за статтею 320 КК України – 495 злочинів, за статтею 321 КК України – 1437 злочинів. За вказаний період викрито 913 каналів контрабандного переміщення наркотиків [9, с.2].

Переважає більшість досліджуваних злочинів, як правило, вчинюється з попереднім підготуванням. Дії по підготуванню злочину включають: вибір місця і способу вчинення злочину; вибір засобів для виготовлення наркотиків; вибір місця для зберігання наркотиків; вибір об'єкта для їх збуту; розробку плану вчинення злочину; підбір співучасників і розподіл ролей.

Іншим доступним і могутнім джерелом незаконного виробництва наркосировини і надходження її в нелегальний обіг є дикорослі коноплі, чагарниками яких, за оцінками коноплярів, забруднено близько 100 тис. га земель. Під вирощуванням цієї культури зайняті значні площі в південних і східних областях України: Дніпропетров-

ської, Запорізької, Миколаївської, Черкаської, Херсонської, а також Луганської, які, як відомо, мають спільні з РФ кордони. У відмічених регіонах дикі коноплі відрізняються високим ступенем «активності». Тому найбільша кількість марихуани вилучається з незаконного обігу саме у відмічених районах республіки.

Вміст тетрогідрокарбонала в різних зонах вирощування диких конопель не однаковий, проте в цілому вся вона придатна для вироблення марихуани, гашишу і гашишної олії.

Через Україну з Середньої Азії в країни Західної Європи проходять потоки наркотиків рослинного походження (опій, героїн, марихуана, гашиш), а в зворотному напрямку – на схід – везуть синтетичні наркотичні засоби та психотропні речовини. Тому наша країна в системі міжнародного наркотрафіку перебуває «в особливо привілейованому становищі».

Іншим не менш важливим фактором розвитку наркоситуації в Україні протягом останніх років виступає розширення контрабандних поставок різних синтетичних наркотиків із Заходу, і в першу чергу, з Польщі, де налагоджений ряд нелегальних виробництв. З Польщі на внутрішній ринок України контрабандним шляхом потрапляють амфетамін, метамфетамін, метадон, екстазі. Міжнародні злочинні угруповання розглядають організацію поставок синтетичних наркотиків як регулярне і досить привабливе джерело збагачення. У прикордонних областях України польські наркоділки ведуть пошук потенційних постачальників прекурсорів (сировина для виробництва наркотиків), а також оптових покупців виготовленого синтетичного товару.

Якщо в 1999 році на обліку в ОВС знаходилися 86, 5 тис. осіб, які зловживають наркотиками, то у 2012 році їх кількість значно збільшилася до 146,4 тис. осіб. Вказані цифри свідчать про те, що за останні 10 років кількість таких осіб збільшилася практично в 2 рази.

Проте ці цифри не відображають реальну ситуацію. Якщо брати до уваги надзвичайно високу латентність такої категорії

осіб (за експертними оцінками, близько 5–7 невиявлених наркоманів на одного виявленого), то можемо констатувати той факт, що приблизно 2–2,5 % населення України зловживає психоактивними речовинами. Згідно з підрахунками Всесвітньої організації охорони здоров'я ООН, якщо частка наркоманів у структурі суспільства перевищує 7 %, то це свідчить про початок процесів деградації населення країни [10, с. 11].

Зростання показників розповсюдження зловживання наркотиками і психотропами характерне як для міського, так і для сільського населення України (у 2000 році кількість осіб, що проживають у сільській місцевості і зловживають наркотичними засобами і психотропними речовинами, складала 10 106 осіб, у 2012 році їх кількість збільшилася більш ніж у 3 рази – до 34 433 осіб). У містах ця проблема виявляється значно гостріше (74 % споживачів наркотичних засобів – міські мешканці).

Особи, які скоїли злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, характеризувались таким чином:

За віком: від 14 до 17 років – 708 осіб; від 18 до 28 років – 14 337 осіб; понад 29 років – 21 915 осіб.

За зайнятістю: робітники – 1891 осіб; особи, які навчаються – 715 осіб;

особи, які не працюють і не навчаються – 22 912 осіб.

За статевою ознакою: жінки – 4 777 осіб; чоловіки – 32 183 осіб.

За походженням: іноземці – 374 осіб, в т.ч. 327 осіб з країн СНД.

За наявністю судимості: раніше скоювали злочини – 35 828 осіб.

Аналізуючи ситуацію з правопорушеннями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів встановлено, що за останні три роки в стані наркотичного сп'яніння особами вчинено 7480 злочинів, з них особливо тяжких – 343, тяжких – 2 691, середньої тяжкості – 4 025, невеликої тяжкості – 421.

Серед скоєних злочинів: 43 – умисних вбивств, 26 – умисних тяжких тілесних ушкоджень, 137 – грабежів, 57 – розбоїв, 437 – крадіжок, 50 – порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуата-

ції транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані наркотичного сп'яніння, у тому числі 13, що спричинило смерть потерпілого.

До основних причин вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів в Україні необхідно віднести:

- наявність величезного, не до кінця освоєного ринку збуту наркотичних засобів і психотропних речовин на території України;

- поглиблення кризових явищ в економіці більшості держав колишнього СРСР і негативних процесів, явищ в соціально-економічному житті;

- активізація злочинної діяльності українських наркогруп і їх інтернаціоналізація;

- висока прибутковість наркобізнесу, що стимулює рекрутування в ці структури значної кількості населення;

- зростання пасажиро – вантажопотоку через державний кордон України, у тому числі і транзитного;

- відсутність ефективного прикордонного і митного контролю на ділянках державного кордону;

- недостатність матеріально-технічного забезпечення органів, які протидіють незаконному наркообігу;

- розширення можливостей кримінальних структур з організації виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин безпосередньо на території України;

- недостатній рівень взаємодії правоохоронних органів України з країнами СНД та Східної Європи;

- корупція працівників правоохоронних структур й інших державних органів України, що дозволяє наркокур'ерам безперешкодно перетинати кордон;

- недостатня ефективність чинного антинаркотичного законодавства.

Висновки

Оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів вдосконалює володіння необхідними знаннями практичних працівників з метою визначення тактики виявлення і припинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, вміння ефективно викорис-

АНОТАЦІЯ

В статті розглядається основні ознаки оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері обігу наркотичних засобів та проаналізовано основні тенденції наркоситуації в Україні.

товувати сили, засоби й заходи оперативно-розшукової діяльності, забезпечувати взаємодію всіх служб та державних органів і громадських організацій з метою протидії поширенню наркоманії.

Література

1. Адамюк О. И. Содержание и теоретико-прикладные аспекты оперативно-тактической характеристики преступлений / О. И. Адамюк // Проблемы повышения эффективности первоначального этапа расследования преступлений: сборник науч. трудов. – Минск: Академия МВД Республики Беларусь, 1999. – С. 36–42.
2. Самойлов В. Г. Оперативно-розыскная тактика органов внутренних дел: учеб. пособие / В. Г. Самойлов. – М.: МВШ М МВД СССР, 1984. – 91 с.
3. Басецкий И. И. и др. Словарь оперативно-розыскной терминологии. – Мн., 1993. – 134 с.
4. Шиенок В. П. Оперативно-розыскная тактика раскрытия умышленных убийств / В. П. Шиенок. – Мн.: МВШМВД СССР, 1989. – 76 с.
5. Кабанов Г. Т. и др. Квартирные кражи. Предупреждение и раскрытие. Оперативно-розыскная тактика: учеб. пособие / Г. Т. Кабанов и др. – Мн.: Академия МВД Республики Беларусь, 1995. – 164 с.

SUMMARY

In the article examined basic signs of operatively-search description of crimes in the field of appeal of narcotic facilities and the basic tendencies of narcosituation are analysed in Ukraine. An illegal appeal of narcotic facilities is the acts, related to cultivation of plants that contain narcotic substances, and with development, production, vacation, making, acquisition, distribution, trade, use, moving to territories of Ukraine and for her limits of the marked facilities and substances, that come true on violation of requirements of law, that regulates an appeal in Ukraine of narcotic facilities.

6. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, - Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – Т. 6. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – К.: Атіка, 2010. – 1128 с.
7. Настільна книга слідчого / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – 3-те вид. перероб. і доповн. – К.: Ін Юре, 2011. – 736 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-те вид. перероб. та допов. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2009.- 1236 с.
9. Статистика МВС України за 2013 р.- К.: МВС України, 2014.- 10 с.
10. Незаконний обіг наркотиків в Україні: стан та тенденції (аналітичний огляд: 2010-2013 р.р.).- К.: ДБНОН, 2014.- 40 с.